

REZUMAT

Lucrarea de față analizează orientarea politico-ideologică a minorității maghiare din România între anii 1931-1940. După cum se știe, existau în statul român nou format după primul război mondial mai multe minorități naționale, dintre care cea maghiară avea o importanță primordială cel puțin din două puncte de vedere: cu o populație de 1,4 milioane de membri a fost nu numai cea mai numeroasă, dar și cea mai primejdioasă pentru integritatea statului abia constituit. Maghiarii considerau tratatul de la Trianon în mod firesc ca injust. Însă după ce Ungaria l-a semnat în iunie 1920, și maghiarii din Ardeal trebuiau să accepte apartenența acestui teritoriu la România, apartenența sancționată astfel de dreptul internațional, chiar dacă credeau că această realitate nu va fi de lungă durată. Totuși, în 1922 ungurii din Transilvania întemeiau Partidul Maghiar, care avea să-i reprezinte până în 1938. Eforturile lor astfel organizate privind obținerea egalității în drepturi politice, economice, sociale, culturale etc. cu națiunea majoritară, precum și pentru realizarea celor existente pe hârtie au eșuat însă unul după altul în anii primului deceniu al apartenenței de Românie. Șirul eșecurilor acestor eforturi maghiarii l-au trăit ca o serie neîntreruptă de discriminări, ceea ce i-a dezamăgit enorm.

Prezenta lucrare descrie în fond procesul de dezintegrare a unei comunități etnice într-un cadru temporar de zece ani. Acest proces a fost caracterizat de o radicalizare cumulativă. La începutul anilor treizeci au mai existat unele încercări în rândurile maghiarilor, mai ales din partea stângă și cea liberală a spectrului politic, cu scopul de a motiva elitele politice ungurești pentru o cooperare mai strânsă cu guvernul român de la București pentru a ajunge la egalitatea politico-juridică amintită (ceea ce pentru minoritățile naționale în România interbelică n-a existat niciodată în ciuda promisiunilor făcute de Hotărârile de la Alba Julia și chiar de prevederile Tratatului privind minoritățile naționale ratificate și de guvernul român). Partidul Maghiar a urmărit două scopuri: pe de o parte intenționa dezvăluirea lor nelegale pe care minoritățile trebuiau să-le suporte, pe de altă parte a încercat să contribuie la formarea legislației privind starea minorităților cu propuneri și proiecte (dintre care cele de autonomie nu le-a prezentat la București deloc, fie pentru că nu a considerat situația politică potrivită pentru discutarea unei astfel de idei, fie că a ascultat sfaturile de la Budapesta). Partidul a fost o formație foarte heterogenă și avea mai multe aripi. Aripa cea dreaptă s-a prezentat publicului în 1932 în jurul publicației „Erdélyi Lapok” (Foaie Ardelene) din Oradea. Colaboratorii acestui ziar erau de părere, că maghiarii ar trebui să se retragă din viața politică a României și au făcut o propagandă antisemită. După 1933 ziarul a acceptat un ton mai direct pentru că a recunoscut destul de rapid, că venirea la putere a lui Hitler favorizează curentele politice de dreaptă. Colaboratorii ziarului așteptau de la guvernul național-socialist o politică externă în urma căreia Ardealul să redevină o parte a Ungariei. De aceea ei începeau în 1933 să facă propagandă în sensul ideologiei naziste. Dar majoritatea maghiarilor (pentru care tema granițelor n-a existat încă) avea o părere foarte critică despre național-socialism, deoarece și-au dat seama destul de repede, că în România ei ar fi primii victime ai unui guvern fascist sau nazist.

În timpul guvernului național-liberal (1933/34-1937) minoritatea maghiară a devenit mai omogenă, decât în perioada precedentă, diversitatea ideologică dispărând aproape de tot.

Această evoluție poate fi explicată cu politica și mai discriminatoare a guvernului român către minoritățile din țară (adică și către germanii, evreii sau ucrainenii), dar în aceeași măsură și cu evenimentele pe plan internațional (întărirea Germaniei și a Italiei). Drept urmare și în minoritatea maghiară a crescut ponderea forțelor de dreapta. Tineretul maghiar n-a mai fost dominat (ca mai înainte) de forțe moderate, ci de o grupare conservativ-dreaptă, care și-a exprimat sentimentele antisemite într-un mod mai puțin direct. În atmosfera tot mai naționalistă a țării (susținută și de guvern) Partidul Maghiar a încercat în 1934 să scoată problema minorităților din luptele politice de toate zilele ale partidelor române, dar guvernul a respins această propunere. Ca urmare Partidul Maghiar, care poate fi caracterizat ca o formație etno-conservativă, a început să facă o politică izolaționistă și de retragere. Intenția lui a fost „hibernarea” politică pînă la sosirea timpului revizuirii granițelor. Speranțele respective au început să crească în jurul anilor 1935/37. Importanța forțelor care au crezut într-o împăcare româno-maghiară și au încercat chiar o cooperare pe baza principiilor democratice a fost în aceste împrejurări în scădere continuă. Gradul de înstrăinare a minorității maghiare de la statul român a arătat în 1937 controversa „Nu se poate”. Ea a izbucnit după ce un fost episcop reformat din Cluj a publicat un articol cu acest titlu la Budapesta, în care el a declarat, că nu-și poate imagina o viața umană în condiții minoritare niciunde și niciodată. În Ardeal articolul a condus la o controversă foarte mare (în măsura în care cenzura oficială a lăsat-o), care a arătat că maghiarii ardeleni au recunoscut adevărul tezei de mai sus. Așadar se poate constata că majoritatea ungarilor nu-și mai putea imagina viitorul în cadrul granițelor existente, dincotro sperau că ele se vor schimba cît mai curînd. Grupările de dreapta ale minorității au asociat speranțele lor cu planuri despre o comunitate națională de tip oarecum național-socialist, pe care maghiarii ar trebui s-o formeze și la care să aparțină numai creștini.

În timpul dictaturii regale (1938-40) formațiunea politică a maghiarimii a fost Comunitatea Maghiară. Nici ea n-a obținut (ca și Partidul Maghiar) rezultate însemnate în lupta ei pentru egalitate în drepturi, pentru că animositatea majorității împotriva minorităților n-a fost mai mică nici în această perioadă decît în cele anterioare. Pe de altă parte se poate întreba cu drept, în ce măsură liderii comunității maghiare au vrut să rezolve în această perioadă problemele minoritare tot în cadrul politic existent, fiind deja conștienți de faptul că după primele revizuiți de granițe pe plan european (Anschlussul Austriei, reîntoarcerea unei părți a Slovaciei la Ungaria) tema apartenenței Ardealului a fost o problemă de rezolvat tot în acest context internațional. Conform acestei stări de lucru liderii maghiari au dezvoltat mai degrabă proiecte despre felul de revizuire a hotarelor (cîțva dintre ei au optat pentru împărțirea Ardealului în două părți cu transferul populațiilor în scopul obținerii teritoriilor relativ omogene etnice). Dar existau și proiecte despre un Ardeal autonom în cadrul unei Ungarii întregite. Cîțiva maghiari s-au angajat în anul 1939 (dar nu mai înainte, cum afirma adeseori propaganda oficialităților românești) în grupuri iredentiste, pe care poliția românească le-a demascat foarte repede. În acest timp s-a agravat și relația dintre evreii de limbă maghiară și restul minorității, fiindcă evreii au observat antisemitismul și naționalismul exacerbate în unele cercuri maghiare ardeleni. Evreii au trebuit să accepte și faptul, că pentru marea parte a acestei minorități reîntoarcerea într-un stat maghiar cu o legislație foarte antisemită a fost mai importantă decît soarta evreilor maghiare după reîntoarcere (cu toate că evreii timp de douăzeci de ani și-au păstrat limba și cultura maghiară). În această atmosferă ideologică era aproape firesc, că majoritatea maghiarilor n-a avut obiecții serioase la adresa politicii externe a imperiului german, pentru că le-a fost evident că Ungaria numai cu sprijinul acestuia poate primi Ardealul înapoi. Cunoscînd felul în care s-au dezvoltat evenimentele privind soarta minorităților în anii

1930-40, nu e deloc surprinzător că minoritatea maghiară a întâmpinat cu o bucurie frenetică decizia de la Viena din 30 august 1940 (care numai în istoriografia română se numește „dictat”), adică reîntoarcerea unei părți a Ardealului la Ungaria.

SUMMARY

The subject of this study is the political and ideological orientation of Romania's Hungarian minority in the 1930s. The Romanian state in the new form it acquired in 1918-1919 suddenly became the home of a number of minorities. The Hungarian minority was the most important, for at least two reasons: with 1.4 million people it was by far the largest minority in Romania, and it represented a serious threat to the unity of the country. The peace treaty of Trianon forced Hungary to cede Transylvania to Romania, which the Hungarians regarded as unfair. But once the Trianon treaty had been signed by Hungary (June 1920) the Hungarian minority in Romania was obliged to acknowledge that Transylvania, sanctioned by international law, belonged to Romania – even though in the eyes of many Hungarians this was only a temporary arrangement. The Hungarians in 1922 set up their own political representation, the Hungarian National Party. The ostensible aim of the political participation of the Hungarian minority was to ensure the fulfillment of the promise of equal rights for minorities, which had been made by the Romanians in the formerly Hungarian territories through the decree of Alba Iulia (1918), and the implementation of the Minority Treaty (1919). By the time Transylvania had been part of the Romanian state for a decade some sections of the Hungarian minority were profoundly disillusioned. Basically, the present study describes the disintegration of an ethnic minority in the course of a decade. This process was marked by a gradual radicalisation. In the early 1930s a few attempts were made by left-wing liberals within the Hungarian minority to induce the Hungarian leadership to gain more rights in cooperation with the centre in Bucharest. The Hungarian National Party manoeuvred between a policy that, on the one hand, confined itself to listing the supposed or real injustices inflicted on the Hungarians, and on the other hand prepared several blueprints for autonomy, which were never presented in Bucharest (not least on advice from Budapest). The extremely heterogeneous party included on the right a circle which made its appearance in 1932 around the Oradea newspaper 'Erdélyi Lapok' (Transylvanian Pages). This circle championed a policy of withdrawing from any form of cooperation with the state and spread strongly anti-Semitic views. It became more self-confident after 1933 because it recognised that the National Socialist takeover in Germany was reinforcing the right-wing currents at international level. It also expected from the Third Reich a change to the status quo, whereby Transylvania would be restituted to Hungary. In order to 'further' such a development, the circle around the paper, for its part, supported National Socialist principles (the *Führer* principle etc.) However, most of the Hungarians in Romania objected to the National Socialist takeover because the Hungarian politicians and journalists soon realised that a Romania governed according to those principles would first of all curtail their own rights.

During the rule of the National Liberal Party (1934-1937) the ideology of the Hungarians became more homogeneous and the previous ideological diversity largely disappeared. This was due partly to an even more restrictive Romanian policy with regard to minorities, and partly to shifts in international politics. As a result, right-wing and 'völkisch' forces within the minority gained in importance. Among the young the more moderate opinions lost their

influence and a right-wing conservative movement, which disseminated anti-Semitism, took the stage. The Hungarian Party made a last attempt to demonstrate its good will to the Romanian government, but (in the fiercely nationalist atmosphere of the country) this was rejected by the government. In return, the party began to advocate a policy of self-sufficiency and retreat, going into social and political 'hibernation' to await the revision of the borders, for which it had gradually begun to hope. In these circumstances the importance of those Hungarian forces that still demanded a reconciliation with the Romanian majority, and were even willing to cooperate with democratic Romanian elements, rapidly decreased. Instead, a number of ideological conflicts occurred, demonstrating the political disunity of the Hungarians. The Hungarian minority's rejection of the Romanian state was demonstrated in 1937 by the 'It's impossible' controversy. This started with an article, published in Budapest, by a Transylvanian Hungarian bishop, who claimed that the existence of a minority could not be worthy of human beings. The Hungarians in Romania agreed as far as they could, given the circumstances of Romanian press censorship. This shows that the minority no longer saw its future within Romania, but was decidedly hoping for a change in the status quo. In the out-and-out right-wing and 'völkisch' parts of the minority these hopes went hand in hand with the demand for an exclusively Christian national community, accompanied by virulent racial anti-Semitism and National Socialist propaganda.

During the Royal Dictatorship (1938-1940) Hungarians were allowed to form a 'Hungarian National Community' in 1939. However, this hardly achieved anything spectacular in terms of equal rights for its members, and it must be asked whether such a thing was even intended. For the community was strongly influenced from Budapest and naturally knew that a change of borders was imminent. Instead, the Hungarian political elite planned alternatives to the Romanian state, in which they intended to solve the problem of Transylvania either by an exchange between the Hungarian and Romanian populations or by autonomy within a federation of Hungarian states. Other Hungarian factions joined groups of irredentists, who were promptly unmasked by the Romanian secret police. The relationship between Hungarians and Jews broke down, when Hungarian-speaking Jews were obliged to witness the breakthrough of 'völkisch' and anti-Semitic ideas among their Christian neighbours, who were perfectly willing to go back to a Hungary that had already enacted two 'anti-Jewish laws'. Returning to the 'mother land' was more important to these Hungarians than the fact that they would be abandoning their fellow-citizens to a hostile fate. In this atmosphere the majority of the Hungarians naturally also approved of German foreign policy, from which alone they could expect a change to the status quo. And having said that, it is hardly surprising that the Hungarians frantically welcomed the Second Vienna Decision.

(Translated by Ladislaus Loeb)

ZUSAMMENFASSUNG

Die vorliegende Studie ist die Übersetzung der von der Universität Heidelberg 2006 angenommenen Dissertation, die demnächst in München unter dem Titel „Zwischen Ablehnung und Anpassung. Die politischen Strategien der ungarischen Minderheitselite Rumäniens 1931-1940“ erscheinen wird (Verlag Ungarisches Institut, Studia Hungarica 50). Den Gegenstand der Untersuchung bildet die politisch-ideologische Orientierung der ungarischen Minderheit Rumäniens in den dreißiger Jahren des 20. Jahrhunderts. Der 1918/1919 in der Form neu entstandene rumänische Staat beherbergte plötzlich eine Reihe von Minderheiten, von denen die ungarische aus mindestens zwei Gründen die wichtigste war: Sie bildete mit rund 1,4 Millionen Menschen die bei weitem größte Minderheit des Landes und sie stellte für die Einheit des Landes eine ernsthafte Gefahr dar. Den Friedensvertrag von Trianon, worin Ungarn Siebenbürgen an Rumänien abtreten musste, empfanden die Ungarn als ungerecht. Nach der Unterzeichnung des Friedensvertrages durch Ungarn (Juni 1920), musste die ungarische Minderheit Rumäniens jedoch die völkerrechtlich sanktionierte – wenn auch in den Augen vieler Ungarn nur vorübergehende – Zugehörigkeit Siebenbürgens zu Rumänien akzeptieren. 1922 bildeten die Ungarn ihre politische Vertretung, die Ungarische Landespartei. Nach dem ersten Jahrzehnt der Zugehörigkeit zum rumänischen Staat, das die ungarische Minderheit als eine ununterbrochene Reihe von Benachteiligungen und Diskriminierungen erlebte, herrschte in Teilen der Minderheit große Enttäuschung vor.

Die vorgelegte Arbeit beschreibt letztlich den Prozess der Desintegration einer ethnischen Minderheit im Laufe eines Jahrzehnts. Dieser Prozess war durch eine stufenweise Radikalisierung gekennzeichnet. Am Anfang der 1930er Jahre hat es noch mehrere Anläufe innerhalb der ungarischen Minderheit gegeben, die von politisch eher link-liberal orientierten Personen erfolgten. Das Ziel dieser Vorstöße bestand darin, die eigene politische Führungselite zu bewegen, um in Zusammenarbeit mit der Bukarester Zentrale für sich mehr Rechte zu erwirken. Die Ungarische Landespartei lavierte zwischen einer Politik, die sich einerseits nur auf die Aufzählung der den Ungarn vermeintlich oder tatsächlich zugefügten Ungerechtigkeiten beschränkte. Andererseits arbeiteten ihre Politiker auch mehrere Autonomieentwürfe aus, die die Partei jedoch (nicht zuletzt auf Anraten Budapests hin) in Bukarest gar nicht erst vorlegte. Die Partei war ein äußerst heterogen zusammengesetztes Gebilde, dessen ideologisch rechte Spektrum 1932 in der Form eines Kreises auftrat, der sich um die Großwardeiner Zeitung „Erdélyi Lapok“ versammelte. Dieser Kreis verkündete eine Politik des Rückzugs von allen Formen der Mitarbeit im Staat und verbreitete stark antisemitische Meinungen. Der Kreis wurde nach 1933 selbstbewusster, da er erkannte, dass die nationalsozialistische Machtergreifung auf internationaler Ebene die politisch rechten Strömungen stärkt. Vom „Dritten Reich“ erwartete er auch eine Änderung des Status Quo, wodurch Siebenbürgen wieder zu Ungarn gehören sollte. Um eine solche Entwicklung zu „begünstigen“, vertrat der um das Großwardeiner Tagesblatt sich versammelte Kreis selbst nationalsozialistische Prinzipien (Führerprinzip usw.). Die Mehrheit der Ungarn Rumäniens stand der nationalsozialistischen Machtergreifung allerdings ablehnend gegenüber, weil sie

ziemlich schnell erkannten, dass ein nach einschlägigen Prinzipien regiertes Rumänien ihre eigenen Rechte zuerst beschneiden würde.

In der Zeit der Regierung der National-Liberalen Partei (1934-1937) vollzog sich eine ideologische Homogenisierung innerhalb der Ungarn, d.h. die vorher vorhandene ideologische Vielfalt verschwand weitgehend. Das ist teilweise auf eine noch restriktivere rumänische Minderheitenpolitik, teilweise auf die internationale Rechtsverschiebung zurückzuführen. Hierdurch wuchs innerhalb der Minderheit die Bedeutung rechtsorientierter und völkischer Kräfte. Innerhalb der Jugend verloren gemäßigte Positionen an Einfluss und eine rechtskonservative, latenten Antisemitismus verbreitende Bewegung trat auf den Plan. Die Ungarische Landespartei unternahm zwar einen letzten Versuch, der rumänischen Regierung gegenüber ihren guten Willen zu demonstrieren, doch dieser wurde (inmitten der stark nationalistischen Atmosphäre des Landes) von der Regierung zurückgewiesen. Die Partei ging als Antwort darauf dahin über, eine Politik der Selbstgenügsamkeit und des Rückzuges zu propagieren, um bis zu einer Grenzrevision, an die sie allmählich zu hoffen begann, gesellschaftspolitisch zu „überwintern“. Die Bedeutung derjenigen ungarischen Kräfte, die immer noch eine Aussöhnung mit der rumänischen Mehrheit forderten und mit ihren demokratischen Teilen sogar zusammenarbeiten wollten, nahm unter solchen Umständen rapide ab. Den Weg der Abwendung der ungarischen Minderheit von der rumänischen Staatlichkeit zeigte 1937 die „Es ist unmöglich“-Kontroverse. Sie ging auf einen in Budapest publizierten Artikel eines ehemaligen siebenbürgisch-ungarischen Bischofs zurück, der die Unmöglichkeit eines menschenwürdigen Minderheitendaseins postulierte. Die Ungarn Rumäniens stimmten ihm zu, sofern sie dies unter den Umständen der rumänischen Pressezensur konnten. Das zeigt, dass die Minderheit ihre Zukunft nicht mehr innerhalb Rumäniens erblickte, sondern dezidiert auf eine Grenzveränderung hoffte. Diese Hoffnungen gingen in den ausgesprochen rechtsorientierten und völkischen Teilen der Minorität mit der Forderung nach einer nur Christen umfassenden Volksgemeinschaft einher, was von einem starken rassistischen Antisemitismus und nationalsozialistischer Propaganda begleitet wurde.

In der Zeit der Königsdiktatur (1938-1940) durften die Ungarn eine „Ungarische Volksgemeinschaft“ bilden. Diese vermochte allerdings kaum durchschlagende Ergebnisse hinsichtlich der Gleichberechtigung ihrer Angehörigen zu erzielen und es ist zu hinterfragen, ob sie das überhaupt wollte. Denn sie stand sehr unter Budapester Einfluss und wusste natürlich, dass eine Grenzrevision kurz bevorstehe. Die ungarische politische Elite entwickelte stattdessen Alternativpläne zur rumänischen Staatlichkeit. Diese betrafen den Status Siebenbürgens, den sie entweder durch einen ungarisch-rumänischen Bevölkerungstausch oder durch eine Autonomie in einem ungarischen Staatsverband lösen wollten. Andere ungarische Schichten engagierten sich in verschiedenen Irredentagruppen, die allerdings von der rumänischen Geheimpolizei schnell entlarvt wurden. Das ungarisch-jüdische Verhältnis ging auch zugrunde, als die ungarischsprachigen Juden den Durchbruch des völkischen und antisemitischen Gedankengutes bei ihren christlichen Nachbarn mit ansehen und feststellen mussten, dass diese ohne Weiteres bereit waren, in ein Ungarn zurückzukehren, das bereits zwei antisemitische „Judengesetze“ verabschiedete. Die Rückkehr ins „Mutterland“ war diesen Ungarn demnach wichtiger, als das Bewusstsein, dass sie dadurch ihre jüdischen Mitbürger preisgeben. In dieser Atmosphäre hieß die Mehrheit der Ungarn natürlich auch die deutsche Außenpolitik gut, da sie wusste, dass nur von ihr eine Veränderung des Status Quo zu erwarten war. Und nach dem bisher Gesagten verwundert es kaum, dass die Ungarn den Zweiten Wiener Schiedsspruch frenetisch bejubelten.

